

# литературата

Издание  
на Факултета  
по славянски  
филологии



Университетско издателство  
„Св. Климент Охридски“

## Съдържание

- Гаятри Чакраворти Спивак**, *Преосмисляне на компаративизма*  
(прев. от английски Ружа Мускурова) / 9
- Жул Дюпюи**, *Мигрантска литература* (прев. от френски:  
Павлина Рибарова) / 33
- Лиз Говен**, *Млади и зрели литератури* (прев. от френски:  
Павлина Рибарова) / 37
- Каролин Бретел**, *Антропология, миграция и компаративно мислене*  
(прев. от английски Ружа Мускурова) / 43
- Агота Кристоф**, *Изборът* (прев. от френски Александра Желева) / 77
- Олга Р. Демидова**, *Емиграцията като проблем на философията  
на културата* (прев. от руски Румяна Евтимова) / 84
- Амелия Личева**, *Мигрантската вълна в днешната световна  
литература* / 95
- Рени Йотова**, *Да пишеш в изгнание* / 109
- Румяна Л. Станчева**, *Мирча Елиаде и границата* / 123
- Галина Петкова, Ирина Белобровцева**, *Диалози за руската  
литература на XX век (I. Метрополия и емиграция)* / 144
- Таня Галчева**, *Енциклопедия на антикомунизма, венец на  
най-злостното, най-гнусното, най-мръсно  
предателство* / 164
- Дебют**
- Мартина Недялкова**, *Моделът на жената обект в кинемато-  
графичния и в литературния жанр ноар* / 183

## **Отзиви**

**Костантин Адирков**, *Какво прави с културната принадлежност мигрантският роман* / 212

**Ванеса Андонова**, *Възторзи и угрози в сборника „Литература и техника“* / 218

*Стенограма от представянето на съставената от Емил Басат книга с интервюта с преводачи „На Полиа – с любов“* / 226

**За авторите** / 241

**Изисквания към материалите за публикация** / 245

## Възторзи и угрози в сборника „Литература и техника“

*Ванеса Андонова*

Техниката и технологията пробуждат разнопосочни чувства у човека. Ако едни са очаровани, а други са уплашени от възможностите на техническото и технологичното, то сборникът „Литература и техника“ сам по себе си не се страхува, не се и очарова. Той успява, маркирайки различните перспективи към проблема, да се удържи в границите на обективно-научното, за да се опита да обхване в максимална степен многомерността и да динамизира допълнително въпроса за техниката, изразен през особеностите на словесното изкуство.

Издаден по проект за млади учени, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към Министерството на образованието и науката, сборникът е плод на проведената в периода 9–11 март 2018 г.<sup>1</sup> в Алма матер научна конференция. Освен актуалността на централната за изданието проблематика, то се отличава и с още една характерологична особеност – интердисциплинарност. Издадена през 2018 г. от Университетското издателство „Св. Климент Охридски“ книгата ни запознава не само с публикациите на родни изследователи, но и на представители от различни международни научни организации от Словения, Украйна, Ру-

---

<sup>1</sup> Не всички изследвания, които са били представени на научната конференция обаче са включени в сборника. Те заедно с разширени версии на някои от поместените в изданието доклади могат да бъдат намерени на сайта на проекта за млади изследователи: <http://bglitertech.com/>.

сия, което спомага за осъществяването на един по-разширен и многопластов диалог върху техническото. От българска страна пък участие взимат хора от различни професионални полета – утвърдени хуманитаристи, млади изследователи и инженери от Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Института по литература към Българска академия на науките, Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Български държавни железници и др.

Ако започнем най-напред от формалното равнище, трябва да обърнем внимание на *предговора*. Там съставителите и научни редактори на сборника – гл. ас. д-р Надежда Стоянова, гл. ас. д-р Сирма Данова, д-р Владимир Игнатов и докторантът Мария Русева – съвсем коректно отбелязват някои от досегашните достижения на българските учени, занимавали се и занимаващи се с (ко)релациите на литература и техника; художествено и технологично. Сборникът е разделен на *десет секции*, чиито заглавия могат да послужат за открояването на още един от основните белези на сборника – хетерогенността му, която заедно с интердисциплинарния подход обуславя съществуването на книгата в този ѝ вид, за да я превърне в единствения такъв труд в историята на българската хуманитаристика. Едно от достойнствата на сборника се крие и в неговия край – там съставителите са поместили съвсем съвместно *подбрана библиография* на съвременни български литературоведи и философи, в чието поле на научен интерес присъства въпросът за техниката.

Логиката на подредба на различните текстове в единната цялост на отделната рубрика, а и в холистичната представа, която се създава, е изяснена от научните редактори още в самия предговор. Те ще следват „концептуалната“ и „тематична“ подредба, без обаче да пренебрегват и историческия принцип – задача, която се вписва отлично в целите на изданието. При запознаването си със статиите внимателният читател разбира не само, че наглед амбициозната и трудно постижима задача е успешно изпълнена; тя е дори допълнително усложнена от създаването на нови, неочаквани логически вериги и асоциативни

връзки в съзнанието му. В този смисъл не е случайно решението на научните редактори да поставят в центъра на сборника каноничните Вапцарови машини, нито пък е инцидентно превръщането на Чавдар Мутафов в сърце на секцията, озаглавена „Модерни градове: амплитуди“. Част от изграждането на нови семантични полета е и фактът, че сговарянето на единици текстове не се осъществява само в независимото, привидно затворено пространство на отделната секция. Статиите прескачат поставените граници на формалната ограниченост на конкретната рубрика, за да докажат, че дори и в опита да бъдат „опитомени“ и класифицирани по някакъв признак, литературата и техниката винаги ще надхвърлят индивидуалните, субективни значения, които човекът в стремежа си да овладее им приписва. За пример в тази насока ще послужи специфичното сговаряне между литературноисторическото изследване на Татяна Ичевска, посветено на „(про)патриархалните“ аспекти в междувоенното творчество на Йовков, Чудомир и Караславов, и текста „Техниката и нейният дух – възрожденски разсъждения“ на Николай Чернокожев, в чийто изследователски обект на внимание е попаднал XIX век. Оказва се, че в речта на сливения учител Добри Чинтулов е застъпена идея, която по-късно ще бъде художествено осъществена от Йовков. В неговото творчество, заключава Ичевска, машината/техниката действа като доказателство за осъществимостта на бляна по постигането на добрина, любов, хуманност. Чернокожев осветява и не толкова популярната възрожденска идея, според която техниката представлява една от възможностите за постигане на националното освобождение, което пък кореспондира по любопитен начин с маркираната от Венцеслав Шолце визия на Симеон Радев за техниката като способ за национално обединение. Но изненадите не спират дотук. Сборникът, верен на подхода си да поддържа асоциативната мисловна нишка у своя читател, не се отказва да го провокира интелектуално. Статиите от началната рубрика на изданието например са привидно интегрирани в една обща цялост само поради конкретното културно-историческо време, което е цен-

трално за изследванията, поместени там. В същността си обаче те си комуникират и по друг начин – техниката навсякъде е видяна само в своя „добродетелен“ модус. Освен че, както разбрахме, тя може да функционира като способ за освобождение/обединение на родината, тя работи и като задвижващ механизъм по снемането на опозицията между свое и чуждо („За едно „чудно издирване“: възрожденският телеграф“). А техниката, проявена през конкретната функция на телескопа, от статията на Сирма Данова действа вече като свързващото звено между Аза и другия, но не в смисъла на „родно“ и „чуждо“, с който борава текстът на Владимир Игнатов, а в нов – интимно-еротичен план. Така статиите от първата секция, разчитайки на образа на *техниката*, се оказват илюстративни за възрожденските измерения на *човешкото*, преминавайки през националноосвободителния пласт, самоидентификационния просвещенски проект и скрития топос на любовно-личното. В края „Литература и техника“ обаче забравя възторга по „добротворството“ на техниката, заменяйки го с почти апокалиптичното предзнаменование на човека от XXI в. В текста си „Трансхуманизмът и краят на (литературното) образование“ Наталия Христова проследява образователно-методическите трансформации на съвременното и бъдещото образование, за да ни представи човека в перспектива. Той, както твърди текстът, ще бъде един постчовек – подобно на техническия обект, ще бъде важен само в успеха по изпълнението си на определен набор от задачи.

Дотук прочитът се опита да скицира някои от основните *формални* и *формално-съдържателни* черти на сборника, за да си послужи с тях като фундамент, от който да тръгнат по-нататъшните му наблюдения върху чисто *съдържателните* аспекти на някои от текстовете, публикувани в сборника.

Най-голямо впечатление в тази насока прави концептуалното за сборника изследване на Пламен Антов, озаглавено „Модерният холокост – начала и предчувствия: биологическият субстрат на биополитическото“. То ни запознава с ново, непознато лице на предостатъчно употребявания в българската

култура и история образ на Алеко Константинов. В рамките на 16 страници авторът успява със сериозна осведоменост и методологическа прецизност да пропътува времето от раждането на Америка, за да стигне до днес, а по пътя на антропологията, историята, политиката и пр. да докаже и основната си теза. В контекста на изследването „До Чикаго и назад“ е не просто каноничен пътепис, със своите провиденчески способности той е видян като „култур-философско есе“, което успява да превърне своя автор в „пръв теоретик на американизма, и то не само в българската литературата“. Освен прорицателя Алеко сборникът откроява и друг „прогностик“ – Велимир Хлебников. В есето от 1921 г. „Радио на бъдещето“ на руския футурист Ренета Божанкова открива протообраза на съвременната глобална медия. Авторката твърди, че руснакът не просто предусеща нашето настояще, той провижда и в нашето бъдеще. Текстът, верен на традиционния патос на говорене за радиото, не пропуска да отбележи набързо и употребите му от тоталитарната власт. Тази тема от своя страна се появява със самостоятелно значение в изследването на Стилиян Стоянов – „Радиото в социокултурните контексти на времето между двете световни войни“. Впечатление там прави следното наблюдение – мощността на предавателите на някои от важните европейски радиостанции, проявена физически през киловата като мерна единица, ясно демонстрира съперничеството между определени страни. Централен за секцията е текстът на Добромир Григоров: „Технологии, медии, социални контексти“. Взимайки за изходни художествените текстове на Розмари де Мео – „Стопанката на Господ“ – и на Милен Русков – „Чамкория“, изследването проследява по имплицитно остроумен и фин начин каналите, по които днес литературата бива социално апробирана, а така Григоров ни представя и една от функциите на „дигиталната пропаст“. Редом до статиите, които са цялостни, обаче стоят и други, които не звучат дотам завършени. Такова е изследването на Tetiana Riazantseva от Националната академия на науките в Украйна. В заниманието си с опоектизираните упо-



треби на научно-технологичните образи на „метафизическата поетика“ от XVII и XIX в., тя откроява множество интересни детайли, които, ако са разгърнати в пълнота, биха били особено интригуващи за широк кръг от специалисти.

Едно от другите несъмнени качества на сборника са новите прочити на конститутивните за българската литература автори, които се занимават с техническото – Светослав Минков, Чавдар Мутафов и Никола Вапцаров. Техническата страна на Минковото творчество е тематизирана в няколко изследвания, а в препрочитането на творчеството на Вапцаров биват добавени допълнително перспективи. Например поетическият му дискурс е разгледан от Биляна Борисова като еманация на авангардистката теоретична обосновка („Техника, технология, авангард“), Катя Зографова литературноисторически проследява живота на някои от художествените Вапцарови мотиви в българската литература след него („Взривната ракета“ на Вапцаров – от технологичната романтика до възпевите на социалистическата „нация техническа“) и др. Освен с доразработването на по-известни проблеми, изданието се отличава и с текстове, в чийто изследователски фокус са попаднали теми, които едва сега навлизат в българското научно поле. Такъв например е изключително любопитният въпрос за виртуалната реалност, с която ни среща Николай Генов. Неговата статията заедно с тази на Елена Борисова имат общ обект – човешкото тяло. И двамата млади изследователи се занимават с фикционалните употреби на загадката, която днес се открива пред съвременния човек – докъде достигат границите на човешкото тяло? В текстовете физическото е обгледано през трансхуманизма („Човекът в търсене на безсмъртие: Дон ДеЛило и Николай Теллалов“) и VR-а („Компютърът като прозрачна медия: виртуалното тяло в романите на Сергей Лукяненко“) като варианти на замяна и шанс за постигане на така желаното съвършенство на човешката телесност, която най-сетне, за добро или за зло, се оказва способна да прескочи себе си.

Заедно с литературоведските доклади се открояват и други. Такива са текстовете на Антон Оруш и Красимир Ангелов.

Първият като филолог се отличава със своята техническа компетентност и коректност в употребата си на термини и понятия, които функционират в единната цялост на текста – синхронно и диахронно – за да ни разкажат за първата българска автомобилна книга. Инженер Ангелов пък се занимава с езиковия аспект на литературата, през който с умелост биват набелязани различни страни от историята на еволюцията на българската железница.

Въпреки многото приноси статии по въпроса за релацията между словесното изкуство и техниката, се появяват и няколко, които стоят проблематично на общия фон. Такова например е изследването на Зорница Гъркова. Там техниката е сведена само и единствено до т.нар. „изображения“, без обаче да се стига по-далеч в анализа на технологичното, експлицирано през фотографията. Друг пример в тази насока е Десислава Бошнакова, която дескриптивно ни представя едни от най-популярните теоретици на техниката и технологията – Хайдегер, Стиглер, Лиотар, Слотердаjk. В статията на Еми Петрова, посветена на някои от текстовете на Чавдар Мутафов, техниката пък вместо център се явява периферия на основния проблем, залегнал в доклада. Въпреки неравностойността в качеството на публикуваните текстове изданието си остава една сериозна и навременна академична и научна заявка за анализирането на отношението между литературата, хуманитарността и техниката. В целостта си то успява да преработи по интересен начин много от спецификите на техниката, видени през призмата на литературното, за да контекстуализира и систематизира някои от охудожествените рефлексии върху технологичното, без да бъдат подминати и методическите и образователните стратегии по уравновесяването им.

За да бъде завършен прочитът, ще отбележа, че най-голямата заслуга на сборника „Литература и техника“ се състои в съчетанието на различни интерпретаторски подходи и методи, които са отлично вплетени в мрежата от общите значения. Индивидуалните изследователски приноси не се губят, те са под-

чинени на научноизследователския и образователен стремеж на изданието. Затова и то успешно съвместява и балансира всички онези проявления на субективизъм: като започнем от възторга на човека по техниката и радостта от нейните възможности през XIX век, преминаем през амбивалентността на XX век, за да завършим с угрозите от необятността на техническото през XXI век. И всичко това с единствената цел – техниката да бъде поместена в един по-широк културологичен контекст.

**„Литература и техника“ Съст. Надежда Стоянова, Сирма Данова, Владимир Игнатов, Мария Русева. „Литература и техника. Сборник с доклади от научна конференция“, УИ „Св. Климент Охридски“, 2018.**